

Καλλιέργεια της φιλαναγνωσίας με όχημα τη δημιουργική γραφή:

*Το παιδί ως δημιουργός ποιητικών κειμένων
(limerick, σχηματικό ποίημα, haiku, υπερρεαλιστική γραφή)*

Ντάγιου Ευγενία, Σχ. Σύμβουλος 1^{ης} Εκπ/κής Περιφέρειας Ν. Σερρών

1. Καλλιέργεια της Φιλαναγνωσίας με όχημα τη δημιουργική γραφή

Η αισθητική απόλαυση, η πρόκληση τέρψης μπορεί και θα πρέπει να αποτελέσει το «δούρειο ίππο» για την καλλιέργεια της φιλαναγνωσίας στα παιδιά. Την πρόκληση τέρψης θα «εκμεταλλευτεί» ο/η εκπαιδευτικός για να κεντρίσει το ενδιαφέρον του παιδιού για διάβασμα. Πώς; Προτείνοντας, με αφορμή το λογοτεχνικό κείμενο, ποικίλες παιγνιώδεις δραστηριότητες που προωθούν τη δημιουργική έκφραση και τη φαντασία του, το ευχαριστούν και το ελκύουν στην ενασχόλησή του με τη λογοτεχνία. Αντικειμενικός σκοπός αυτών των δραστηριοτήτων είναι να ενεργοποιήσουν τα παιδιά έναντι του βιβλίου και να κατανοήσουν πως η πράξη της ανάγνωσης είναι ένα γοητευτικό γεγονός με δημιουργικές προεκτάσεις. Ένα παιχνίδι.

Η πολιτική της ανάγνωσης βιβλίων, η προώθηση της ανάγνωσης (φιλαναγνωσία) στο σχολείο οφείλει να στηρίζεται κυρίως στο παιχνίδι της διάδρασης και της επικοινωνίας, στην έκπληξη, στην ανάπτυξη του φαντασιακού και γενικότερα σε μια πρακτική που δεν δεσμεύει τους μικρούς αναγνώστες αποκλειστικά και μόνο σε λογικές και γνωστικές λειτουργίες (συγκλίνουσα σκέψη), αλλά κυρίως στην κινητοποίηση/έγερση της φαντασίας και της δημιουργικότητας τους (αποκλίνουσα-δημιουργική σκέψη).

Μια από τις πιο διαδεδομένες τεχνικές για την ανάπτυξη της δημιουργικής σκέψης είναι και η δημιουργική γραφή (creative writing), η οποία συνιστά βασική παράμετρο προώθησης της φιλαναγνωσίας. Στις δραστηριότητες δημιουργικής γραφής η λογοτεχνία αποτελεί το ερέθισμα. Τα παιδιά διαβάζουν συγγραφείς και βαθμιαία αρχίζουν να τους μιμούνται ως προς το λογοτεχνικό είδος, τη θεματολογία και την τεχνική.

Τόσο στην ξένη όσο και στην ελληνική σχετική βιβλιογραφία αναφέρονται και κατατίθενται ποικίλες τεχνικές και δραστηριότητες δημιουργικής γραφής. Ενδεικτικά αναφέρουμε τη σύνθεση ιστοριών (π.χ. συλλογική δημιουργία ιστοριών, φανταστικά διώνυμα, δημιουργικό λάθος, κ.ά.) και ποιημάτων, την αξιοποίηση των ελεύθερων συνειρμών και του «καταιγισμού ιδεών» (brainstorming), υπερρεαλιστικά παιχνίδια, παιχνίδια με τις λέξεις σε μορφολογικό και σημασιολογικό επίπεδο, κ.ά.

Κύριο χαρακτηριστικό της «δημιουργικής γραφής» είναι ότι δεν μπαίνει σε καλούπια, πολύ περισσότερο δεν εντάσσεται σε μια μηχανιστική διαδικασία του τύπου «σωστό» ή «λάθος». Το «δημιουργικό γράψιμο» προϋποθέτει ανοιχτούς ορίζοντες, ελεύθερη, δίχως περιορισμούς αυτοέκφραση, με στόχο τη διασκέδαση, το λεκτικό παιχνίδι, την καλλιέργεια της φαντασίας και της αποκλίνουσας σκέψης, την εξωτερική εμπειριών και βιωμάτων των παιδιών. Έτσι, ενθαρρύνεται το παιδί «να γίνει συγγραφέας στη θέση του συγγραφέα», μέσα σε μια διαδικασία όπου, ανακαλύπτοντας τις τεχνικές της γραφής και κυρίως τη λεκτική του επινοητικότητα και φαντασία, ενεργοποιεί όλες τις πνευματικές, ψυχικές και συναισθηματικές του

δυνάμεις. Όλα αυτά σημαίνουν ότι στη σχολική τάξη θα πρέπει να επικρατεί μια ατμόσφαιρα αποδοχής και αμοιβαιότητας, ώστε τα παιδιά να λειτουργούν ελεύθερα και αυθόρμητα. Το παιδί ως αναγνώστης και ως δημιουργός κειμένων, πεζών ή ποιητικών πρέπει να αισθάνεται την ελευθερία να βιώνει συναισθήματα, να σκέφτεται, να ονειρεύεται και στη συνέχεια να εκφράζεται δίχως περιορισμούς και δίχως το φόβο αρνητικών επικρίσεων ή απόρριψης.

Η εφαρμογή δραστηριοτήτων δημιουργικής γραφής προϋποθέτει σαφώς μια προγενέστερη εξοικείωση των παιδιών με το λογοτεχνικό είδος, ενθάρρυνση και ελευθερία για πειραματισμούς. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η συμμετοχή των παιδιών να στηρίζεται σε εθελοντική βάση για να επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα. Αν η απόπειρα συγγραφής ιστοριών ή ποιημάτων είναι ένα παιχνίδι (δηλαδή, «σκηνοθετείται» ως παιχνίδι και υλοποιείται μέσα σε μια ατμόσφαιρα παιχνιδιού) τότε, όπως και το παιχνίδι είναι μια ελεύθερη δραστηριότητα, προσφέρει ευχαρίστηση και απολαυστική μέθεξη και στερείται από κάθε εξωτερική επιβολή ή καταναγκασμό.

Τα συγγραφικά εγχειρήματα των παιδιών ως αποτέλεσμα δραστηριοτήτων δημιουργικής γραφής συνιστούν μέρος ενός curriculum, στο οποίο προωθείται η φιλιαναγνωσία και η εξοικείωση των παιδιών με τη λογοτεχνία.

2. Το παιδί ως δημιουργός ποιητικών κειμένων

Όσον αφορά τη δημιουργία ποιημάτων από τα παιδιά, ως παιχνίδι των λέξεων και της δημιουργικής φαντασίας, ως υπερρεαλίζουσα ή ά-λογη δραστηριότητα που ξεπερνά τα όρια της κοινής λογικής, ως δραστηριότητα μίμησης ή ακολουθίας συμβάσεων μορφής και περιεχομένου (limericks, σχηματική ποίηση, haiku, υπερρεαλιστική γραφή) αποβαίνει μια ευχάριστη και διασκεδαστική διαδικασία, συμβάλλοντας στον προσπορισμό απόλαυσης και κάνοντας τα παιδιά να νιώσουν «ευτυχημένα, ικανά, υπεύθυνα και δημιουργικά» (Καλογήρου, 1994, 1999; Κατσική-Γκίβαλου, 1994; Koch, 1970; Lukens, 2002; Nodelman, 1996; Norton, 2002; Ροντάρι, 1994; Τσιλιμένη, 2005).

2.1. Το limerick

Το limerick είναι ένα ξενότροπο ποιητικό είδος και υπακούει σε συμβάσεις μορφής και περιεχομένου.. Αποτελεί ένα μεγάλο κεφάλαιο της Αγγλικής Παιδικής Λογοτεχνίας, με εκπροσώπους τον Ed. Lear - πρωτομάστορα του είδους - και τον L. Carroll

Ο Γ. Σεφέρης μεταφύτευσε και καλλιέργησε πρώτος στην Ελλάδα το ποιητικό είδος, συνθέτοντας συνολικά 36 limericks, από τα οποία, τα είκοσι περιλαμβάνονται στο «Ποιήματα με ζωγραφιές σε μικρά παιδιά» (1975). Αργότερα και στις δεκαετίες που ακολούθησαν, το ποιητικό είδος ενέπνευσε και άλλους δημιουργούς, όπως η Λ. Αρανίτου («19 παράλογα και ένα με δύο άλογα», 1987) και η Κ. Σταθούδη («Το κάλεσμα της χαράς», 1993). Κοντά στο ποιητικό είδος και στο χώρο της ά-λογης ποίησης κινούνται ο Φ. Λάδης («Άρες, Μάρες, Κουκουνάρες»,

1977), η Α. Κοντογιάννη («Μανταλάκια στην απλώστρα ποιήματα στη σιδερώστρα», 1987) και η Θ. Χορτιάτη («Παιγνιδόλεξα», 1986, «Παιγνιδόγελα», 1988, «Ο Αλέξης ο παλαβολέξης», 1994).

Το ποιητικό είδος υπακούει σ' ένα σύνολο συμβάσεων μορφής και περιεχομένου (Graziosi, 2005; Καρακίτσιος, 1996, 2002; Noth, 2005; Ροντάρι, 1994; Σουλιώτης, 1995). Η στιχουργική του φόρμα είναι πεντάστιχη, οι στίχοι του ομοιοκαταληκτούν ομοιόμορφα υπό το σχήμα της ζευγαρωτής ομοιοκαταληξίας (:aabba) και με ελάχιστες παραλλαγές (βλ. Ροντάρι, 1994) παρουσιάζει σταθερή δομή και υπακούει στους ίδιους μορφικούς κανόνες. Το μέτρο είναι ανάπαιστος, ο πρώτος, ο δεύτερος και ο πέμπτος στίχος είναι τρίμετροι, ο τρίτος και ο τέταρτος συντομότεροι, συνήθως δίμετροι. Σύμφωνα με τη δομική περιγραφή του είδους από το Ροντάρι (1994:60-61) και με ενσωματωμένες τις «έγκυρες» παραλλαγές:

- ο 1^{ος} στίχος παρουσιάζει τον πρωταγωνιστή-ήρωα,
- ο 2^{ος} στίχος δηλώνει την βασική ιδιότητα ή παραξενιά του ήρωα ή ένα αντικείμενο που κατέχει ή μια πράξη του,
- ο 3^{ος} και 4^{ος} στίχος παρουσιάζουν την πλοκή και εξέλιξη της δράσης ή τις ενέργειες του ήρωα και την αντίδραση των παρισταμένων και
- ο 5^{ος} στίχος είτε εμφανίζει ένα τελικό εκκεντρικό επίθετο για τον ήρωα, συναφές με το περιεχόμενο και συνιστά βαριάντα του 1^{ου} στίχου, είτε εμφανίζει τον ήρωα να υφίσταται τη χλεύη των παρισταμένων ή να παθαίνει κάτι εξαιτίας της δράσης του.

Το ξάφνιασμα και το απροσδόκητο, με την έννοια της ασυμφωνίας ανάμεσα σε αυτό που αναμένεται και σ' αυτό που τελικά συμβαίνει ακολούθως, η υπερβολή, οι παρεμβολές απρόβλεπτων επεισοδίων σε συνηθισμένες καταστάσεις, το γκροτέσκο αστείο και η χοντροκομμένη φάρσα (slapstick) είναι τα στοιχεία που συνιστούν το καταστασιακό χιούμορ στα limericks, ενώ το λεκτικό προκύπτει από την αξιοποίηση του παραδοσιακού γλωσσικού υλικού με τρόπο που να σπάει τα δεσμά της συμβατικής του χρήσης (Αρανίτου, 1994; Κανατσούλη, 1993; Καρακίτσιος, 1996).

2.2. Το σχηματικό ποίημα-ιδεόγραμμα-καλλιγράφημα

Η Σχηματική ποίηση είναι ένας ιδιόμορφος τρόπος ποιητικής γραφής στον οποίο συνδυάζονται αρμονικά ο ποιητικός λόγος με το εικαστικό μήνυμα. Το σχηματικό ποίημα είναι απλό, κατανοητό, σύντομο και περιεκτικό και τίθεται ως αντικείμενο θέασης και στοχασμού για τον αναγνώστη, τον οποίο προκαλεί να ασχοληθεί και να προβληματιστεί, ενώ παράλληλα αποτυπώνεται στη μνήμη του σαν ιδέα και σαν εικόνα.

Κύρια χαρακτηριστικά της σχηματικής ποίησης είναι η παρέκκλιση και η υπέρβαση των ποιητικών κανόνων και συμβάσεων, η αρμονική συνύπαρξη σχήματος-νοήματος και η δημιουργία μιας οπτικής πραγματικότητας.

Στην νεώτερη ελληνική λογοτεχνία ανάμεσα στους Έλληνες ποιητές (Π. Ψαλτήρας, Α. Μελαχρινός, κ.ά.) που έγραψαν σχηματοποιημένα συγκαταλέγεται και ο Γ. Σεφέρης, ο οποίος έγραψε έξι καλλιγραφήματα, επηρεασμένος από τα Calligrammes του Apollinaire, τα οποία συμπεριλαμβάνονται στο Τετράδιο Γυμνασμάτων Β'.

2.3. Το haiku

Είτε βραδιάζει
είτε φέγγει
μένει λευκό το γιασεμί.

Γιώργος Σεφέρης,
Ποιήματα, εκδ. Ίκαρος

Πρόκειται για ποιητικό είδος που προέρχεται από την ιαπωνική λογοτεχνία και λόγω της συντομίας του μπορεί να χαρακτηριστεί «ακαριαίο» ποίημα.

Ο Γ. Σταυρόπουλος και ο Γ. Σεφέρης μεταφύτευσαν και καλλιέργησαν το ποιητικό είδος στην Ελλάδα. Ο Σεφέρης έγραψε δεκαέξι haiku, τα οποία συμπεριλαμβάνονται στο Τετράδιο Γυμνασμάτων Β'.

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα και συμβάσεις του ποιητικού είδους:

Τρίστιχα ποιήματα

17 σύλλαβα (5-7-5 συλλαβές/στίχο)

Συντομία, νοηματική πυκνότητα, σαφήνεια

Σύλληψη και έκφραση της ουσίας μιας στιγμής

Σημαντική θέση: η φύση, οι εποχές και τα χρώματα

Ρήματα, συνήθως, σε χρόνο Ενεστώτα

Κίτρινα, άσπρα
χρυσάνθεμα· μα θέλω
κι ένα κόκκινο!

Μασαόκα Σίκι,
132 γιαπωνέζικα χαικού,
μτφρ. Ρούμπη Θεοφανοπούλου,
εκδ. Πρόσπερος

2.4. Υπερρεαλιστική/Νεοτερική γραφή

«Η ποίηση είναι ανάπτυξη στίλβοντος ποδηλάτου.
Μέσα της όλοι μεγαλώνουμε...»

Α. Εμπειρικός

«Η ποίηση είναι ένα ταξίδι σ' άγνωστη χώρα...»

Οδ. Ελύτης

«Ποίηση είναι το χρυσό δίχτυ όπου τα πράγματα
σπαρταρούν σαν ψάρια...»

Γ. Σεφέρης

«Κατά βάθος η ποίηση είναι μια ανθρώπινη
καρδιά, φορτωμένη όλο τον κόσμο...»

Ν. Βρεττάκος

Προσέγγιση νεότερου ποιήματος

- Προσέγγιση των ιδιαίτερων λεκτικών τρόπων
- Έμφαση σε παιγνιώδεις δραστηριότητες που σχετίζονται με υπερρεαλιστικά στοιχεία και περιλαμβάνουν λόγο – εικόνα – ήχο – κίνηση
- Συνανάγνωση άλλων ομόθεμων ποιημάτων
- Απαγγελία, ακρόαση μελοποιημένων έργων

Δημιουργική γραφή και λεκτικά παιχνίδια

- Δημιουργία άλλου ποιήματος ή μικρού κειμένου με αφετηρία στίχο/λέξη
- Σύνθεση νέου ποιήματος με επιλογή και τυχαίο συνδυασμό στίχων από ποιήματα του ίδιου ποιητή (στίχοι σε χαρτόνια)
- Σύνθεση ποιήματος με βάση ένα ζεύγος λέξεων με σημασιολογική απόσταση
- Αντικατάσταση λέξεων του ποιήματος με άλλες συγγενείς σημασιολογικά ή και άσχετες
- Δημιουργία ακροστιχίδας από μια λέξη του ποιήματος

Υπερρεαλιστικά παιχνίδια

- Τι, Αν, Όταν: *Παιχνίδι των ερωταποκρίσεων και των υποθέσεων-προβλέψεων*

[Α]: Τι είναι το κόκκινο χρώμα;

[Β]: Ένα χαστούκι από παπαρούνες

[Α]: Αν δεν είχαμε μικρά παιδιά

[Β]: Τα λιβάδια μας θα ήταν ορφανά

[Α]: Όταν τα χρώματα θα έχουν χάσει τη λάμψη τους

[Β]: Το μάτι θα πάει να δει το αυτί

- Παιχνίδι με το «**διπλωμένο χαρτί**». Κάθε παιδί γράφει μια φράση, διπλώνει το χαρτί, το επόμενο γράφει νέα φράση μη γνωρίζοντας την προηγούμενη, διπλώνει το χαρτί, κ.ο.κ.
- Σύνθεση ποιήματος με ανακατεμένους **τίτλους εφημερίδων**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αναγνωστόπουλος, Β. (1988). Λίμερικ και παιχνιδόλεξα. Διαδρομές, 11, 200-202.
- Αναγνωστόπουλος, Β. (1998). Γλωσσικά παιχνίδια. Διαδρομές, 51, 166-173.
- Αρανίτου, Λ. (1987). 19 παράλογα και ένα με 2 άλογα. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Αρανίτου, Λ. (1994). Ο δημιουργός παιδικής λογοτεχνίας στα μονοπάτια του χιούμορ. Διαβάζω, 336, 68-70.
- Γκαρίγκ, Ε. (1996). Τα σουρεαλιστικά παιχνίδια: Αρχεία Γάλλων υπερρεαλιστών (μτφρ. Δ. Χορόσκελης). Αθήνα: Καστανιώτης
- Γρόσδος, Σ., & Ντάγιου, Ε. (1999). Κόμικς στο σχολείο: Από την ολική απόρριψη και την ενθουσιώδη αποδοχή στη δημιουργική αξιοποίηση. Σύγχρονη Εκπαίδευση, 107/108, 71-80/65-72
- Γρόσδος, Σ. & Ντάγιου, Ε. (2003). Γλώσσα και Τέχνη – γλωσσικές δραστηριότητες σύμφωνα με τη διδασκαλία της λειτουργικής χρήσης της γλώσσας. Θεσ/νίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Καίσιλερ, Α. (1976). Η πράξη της δημιουργίας (μτφρ. Ι. Χατζηνικολή). Αθήνα: Χατζηνικολή
- Καλογήρου, Τ. (1994). Τύχη, τέχνη, τόλμη: Τα παιδιά ως δημιουργοί ποιημάτων. Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας (Θεωρητικές και διδακτικές προσεγγίσεις στην παιδική λογοτεχνία), 9, 114-135.
- Καλογήρου, Τ. (1999). Τύχη, τέχνη, τόλμη: Τα παιδιά ως δημιουργοί ποιημάτων. Στο Τ. Καλογήρου, Τέρψεις και ημέρες ανάγνωσης. Μελετήματα για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας στο δημοτικό σχολείο (σσ. 27-57). Αθήνα: Εκδόσεις της σχολής Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου.
- Καλογήρου, Τ., & Βησσαράκη, Ε. (2005). Η συμβολή της θεωρίας της L. M. Rosenblatt στον εμπλουτισμό της διδακτικής της λογοτεχνίας. Στο Τ. Καλογήρου & Κ. Λαλαγιάννη (επιμ.), Η Λογοτεχνία στο σχολείο: Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (σσ. 53-78). Αθήνα: Τυπωθήτω – Γ. ΔΑΡΔΑΝΟΣ.
- Κανατσούλη, Μ. (1991). Το αστείο μέσα στα παιδικά βιβλία. Στο Σύγχρονες τάσεις και απόψεις στην παιδική λογοτεχνία: Πρακτικά του Δ' σεμιναρίου του Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου (σσ. 125-139). Αθήνα: Ψυχογιός.
- Κανατσούλη, Μ. (1993). Ο μεγάλος περίπατος του γέλιου. Αθήνα: Έκφραση.
- Κανατσούλη, Μ. (1994). Χιουμοριστικοί χαρακτήρες και τύποι των παιδικών αναγνωσμάτων. Διαβάζω, 336, 51-56.
- Καρακίσιος, Α. (1996). Ποίηση για μικρά παιδιά: Το limerick. Θεσσαλονίκη: Προμηθεύς.
- Καρακίσιος, Α. (2002). Σύγχρονη παιδική ποίηση. Θεσσαλονίκη: Σύγχρονοι Ορίζοντες.
- Καρύδα, Ε. (2006). Τα χαϊκού στο σχολείο. Η περιβαλλοντική εκπαίδευση μέσα από την ποίηση. Αθήνα: Δαρδανός.
- Κατσίκη-Γκίβαλου, Α. (1994). Η διδασκαλία της υπερρεαλιστικής ποίησης στο δημοτικό σχολείο. Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας, 9, 104-113.

- Κοκόλης, Ξ. (1993). Η ομοιοκαταληξία. Τύποι και λειτουργικές διαστάσεις. Αθήνα: Στιγμή.
- Mordillo, G. (1981). Mordillo: Cartoons zum verlieben. Αθήνα: σφεντόνα/απρόοπτες εκδόσεις
- Ντάγιου, Ε. (2003). Το limerick. Στο Σ. Γρόσδος & Ε. Ντάγιου, Γλώσσα και τέχνη: γλωσσικές δραστηριότητες για το δημοτικό σχολείο σύμφωνα με τη διδασκαλία της λειτουργικής χρήσης της γλώσσας (σσ. 199-216). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
- Ντάγιου, Ε. (2003). Το σχηματικό ποίημα-ιδεόγραμμα. Στο Σ. Γρόσδος & Ε. Ντάγιου, Γλώσσα και τέχνη: γλωσσικές δραστηριότητες για το δημοτικό σχολείο σύμφωνα με τη διδασκαλία της λειτουργικής χρήσης της γλώσσας (σσ. 217-234). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
- Παπανικολάου, Ρ., & Τσιλιμένη, Τ. (1988). Ποίηση και φαντασία σε μικρά παιδιά. Θεσσαλονίκη.
- Πολίτης, Δ. (1994). Γιώργος Σεφέρης: Μια «δοκιμή» στην «παιδική διάσταση» της ποίησής του. Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας (Θεωρητικές και διδακτικές προσεγγίσεις στην παιδική λογοτεχνία, 9, 160-181.
- Πολίτης, Δ. (1996). Ο ρόλος του αναγνώστη και η «συναλλακτική» θεωρία της Rosenblatt. Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας, 11, 21-33.
- Ραφαηλίδης, Β. (1985). Η γέννηση του χιούμορ από το πνεύμα του αστείου. Διαβάζω (αφιέρωμα στο χιούμορ), 124, 16-19.
- Ροντάρι, Τ. (1994). Γραμματική της φαντασίας. Αθήνα: Τεκμήριο.
- Σαβίνα, Ζ. (2002). Παγκόσμια ανθολογία χαϊκού. Τα φύλλα στο δέντρο ξανά.
- Σεφέρης, Γ. (1992). Ποιήματα και ζωγραφιές σε μικρά παιδιά. Αθήνα: Ερμής.
- Σουλιώτης, Μ. (1995). Αλφαβητάριο της ποίησης. Θεσσαλονίκη: Δεδούσης.
- Τόκα-Καραχάλιου, Μ. (1995). Ιδεογράμματα. Θεσ/νίκη: Κώδικας.
- Τόκα-Καραχάλιου, Μ. (1995). Από το Θεόκριτο στο λογογράφημα. Θεσ/νίκη: Κώδικας.
- Τουμανίδης, Χ. (1996). Ανθολογία Ελληνικού Χαϊκού. Αθήνα: Δελφοί.
- Τζαφεροπούλου, Μ. (1995). Το χιούμορ στο σχολείο: Θεωρία και πράξη. Διαδρομές, 40, 318-322
- Τριβιζάς, Ε. (1994). Τα νήματα του χιούμορ στο μαγικό χαλί της φαντασίας. Διαβάζω, 336, 60-61
- Τσιλιμένη, Τ. (2005). Limericks: Το «ά-λογο» της φαντασίας στην εκπαίδευση. Παιχνίδια λόγου και δημιουργικότητας. Στο Τ. Καλογήρου & Κ. Λαλαγιάννη (επιμ.), Η Λογοτεχνία στο σχολείο: Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (σσ. 243-256). Αθήνα: Τυπωθήτω – Γ. ΔΑΡΔΑΝΟΣ.
- Χορτιάτη, Θ. (1986). Παιγνιδόλεξα. Αθήνα: Κέδρος.
- Χορτιάτη, Θ., & Τσιλιμένη, Τ. (2000). Φρούλου! Φρούλου! Φρέλα! Να 'ταν χαλβάς η τρέλα!!!. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Hadley, H. (1993). Inspirations for poetry. London: Scholastic Publication.
- Harmon, W. (1982). Lear, limericks and some other verse forms. In Children's Literature, 10, 70-76. New Heaven, London: Yale University Press.
- Nodelman, P. (1996). The pleasures of children's literature. N. York: Longman.

- Norton, D. (2002). Through the eyes of a child. An introduction to children's literature. N. Jersey: Prentice Hall.
- Rosenblatt, L. (1980). What facts does this poem teach you? Language Arts, 57, 386-394.
- Rosenblatt, (1982). The literary transaction: Evocation and response. Theory into Practice, 21, 268-277.
- Rosenblatt, L. (1994). The reader, the text, the poem. The transactional theory of the literary work. Southern Illinois University Press, Carbondale and Edwardsville.
- Rosenblatt, L. (1999). Literature as exploration. New York: The Modern Language Association of America.
- Stewart, S. (1978). Nonsense. Aspects of intertextuality in folklore and literature. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
ΥΛΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΩΝ

Haiku

1. Οικολογικό αποτύπωμα

Αποτυπώστε τον προβληματισμό και την ευαισθητοποίησή σας σε ζητήματα οικολογικής φύσεως με ένα haiku

Παραδείγματα:

- Αρμύρας ζωή
Μα ψάρια δε βλέπω
Τι να' χει συμβεί;

- Τρελή εποχή
Οδηγείς στη σπατάλη
Νερού στέρεμα

2. Σύγχρονα κοινωνικά και πολιτικά θέματα

Καταθέστε τον προβληματισμό ή το στοχασμό σας για τη φτώχεια, τον υπερκαταναλωτισμό, τη διαφορετικότητα,... με ένα haiku

3. Ημερολόγιο τοίχου με haiku

Επιλέξτε ένα μήνα, ζωγραφίστε και συνθέστε ένα αντιπροσωπευτικό haiku.

4. Φυτολόγιο με haiku

Επιλέξτε ένα φυτό/λουλούδι, ζωγραφίστε και συνθέστε ένα haiku

5. Παλέτα χρωμάτων με haiku

Επιλέξτε ένα χρώμα, ζωγραφίστε και συνθέστε ένα haiku

Limerick

Δημιουργική γραφή, παιγνιώδεις δραστηριότητες

1. Επανεγγραφή ενός limerick

Διαλέξτε ένα limerick του Σεφέρη ή της Αρανίτου που σας άρεσε ιδιαίτερα και προσπαθήστε να το ξαναγράψετε με το δικό σας τρόπο. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε δικές σας λέξεις, φράσεις, ομοιοκαταληξίες και σύνθετα επίθετα διαφορετικά από αυτά που χρησιμοποιούν οι ποιητές. Δοκιμάστε να αλλάξετε τους ήρωες, το όνομα, το φύλο, την ιδιότητα, την ηλικία, τον τόπο καταγωγής τους και ... διασκεδάστε με το αποτέλεσμα!

2. Μαγειρέψτε ...μια limerickοσαλάτα!

Αποδομήστε τα limericks, αποσπώντας φράσεις ή στίχους και στη συνέχεια ανασυνθέστε, συνδυάζοντας και προσαρμόζοντας έτσι, ώστε να δημιουργηθεί ένα νέο limerick ως αποτέλεσμα ενδοκειμενικών και διακειμενικών περιπλανήσεων και επιλογών. Βάλτε τα δυνατά σας για πρωτότυπα συνταιριάσματα και ευρηματικούς χιουμοριστικούς συνδυασμούς!

3. Παιχνίδια με τις ρίμες

Παίξτε, βρίσκοντας και καταγράφοντας πλούσιες ρίμες, που έχουν, επιπλέον, σημασιολογική και μορφολογική απόσταση (π.χ. πιες : σου/πιές)
Ασκηθείτε με τύπους ομοιοκαταληξίας:

- «ομοιοκαταληξία-ηχώ» (π.χ. Γερ/μανία: μανία, ανία, Σερ/βία: /βία, Λου/δίας: /Δίας, Αυστρα/λία: /λεία, Ου/κρανία: κρανία, Αθ/ήνα ή Κ/ίνα: ίνα, Παν/όραμα: όραμα, Κ/ορέα:)
- «ομοιοκαταληξία-προσθήκη» (π.χ. μελέτα: ο/μελέτα, πιες: σου/πιές, ράβει: κα/ράβι, γάλιοι: Πορτο/γάλιοι, , κεφάλι: προσ/κεφάλι, ρυθμός: α/ριθμός, Ελλάδα: αγ/ελάδα, μαρμ/ελάδα)

4. Σκαρώστε ένα limerick!

Ακολουθήστε τις συμβάσεις του ποιητικού είδους και σκαρώστε ένα limerick. Μπορείτε να περιπαίξετε, να σατιρίσετε, να διακωμωδήσετε, να ειρωνευτείτε πρόσωπα, καταστάσεις, πολιτική/οικονομική επικαιρότητα (!), αποδεσμεύοντας τη φαντασία, τη λογοπλασία και το χιούμορ σας! Οπτικοποιήστε το περιεχόμενο, εικονογραφώντας το ποίημά σας.

5. Δραματοποίηση

Φανταστείτε ότι οι ήρωες ζωντάνεψαν, δραπέτευσαν από τις εικόνες και τα limericks και μας επισκέπτονται στην τάξη για να μας τα διηγηθούν όλα οι ίδιοι. Συστήνονται και μας μιλάνε για τον εαυτό τους, για τις παραξενιές τους, για τα παθήματά τους, για το πώς νιώθουν, για τον τόπο τους... και μετά, σαν ταινία κινουμένων σχεδίων, μας δείχνουν τι συνέβη. Άραγε έχουν να μας πουν και να μας δείξουν περισσότερα από όσα λένε γι' αυτούς οι εικόνες και οι ποιητές;

6. «Ασκήσεις» φαντασίας

- Γράψτε ένα φανταστικό τηλεφωνικό διάλογο με τον ήρωα ενός limerick
- Γράψτε ποιον ήρωα θα θέλατε να φιλοξενήσετε και γιατί
- Φανταστείτε ότι οι ήρωες των limericks ζωντάνεψαν, το 'σκασαν απ' τις εικόνες και περιπλανιούνται στο χωριό ή στην πόλη. Γράψτε την πιο πρωτότυπη και χιουμοριστική ιστορία!

7. Μουσική επένδυση των limericks

Επιχειρήστε τη μουσική επένδυση ενός limerick του Σεφέρη ή της Αρανίτου, αλλά και δικών σας, είτε αυτοσχεδιάζοντας είτε αξιοποιώντας γνωστά και οικεία μουσικά μοτίβα. Προσφέρονται, ιδιαίτερα, τα limericks του Σεφέρη, στα οποία η παρατηρούμενη συχνή χρήση του ανάπαιστου προσδίδει ρυθμικότητα και μια εμβληματική απόχρωση που βρίσκεται πολύ κοντά στο τραγούδι.

8. Σκαρώστε ένα limerick στα αγγλικά.

Απολαύστε τα limericks και τις χιουμοριστικές εικονογραφήσεις του πρωτομάστορα του είδους, Lear, στις διευθύνσεις:

www.nonsenselit.org/Lear , <http://limericks.org/pentatette/reply.html>

Στη συνέχεια προσπαθήστε να σκαρώσετε ένα limerick στα αγγλικά και να το εικονογραφήσετε!

Διαγωνισμός limerick στη διεύθυνση:

www.gigglepoetry.com/poetryclass/limerickcontesthelp.html (για αποστολή

εικονογραφημένων limericks των μαθητών/τριών και συμμετοχή στο διαγωνισμό)

Σχηματική ποίηση – Ιδεόγραμμα

1. Τα σχήματα των συναισθημάτων

Πώς θα αποδίδετε τα λόγια ενός συναισθήματος, μιας στάσης-διάθεσης σας με σχηματικό ποίημα; Άραγε, τι σχήμα-μορφή να έχουν τα λόγια του θυμού, της αγάπης, του έρωτα, του θαυμασμού, της απορίας, της απόφασης, του κλάματος, της στενοχώριας-θλίψης, της απαγόρευσης, ...;

2. Τα σχήματα των τραγουδιών

Θυμηθείτε τραγούδια που μιλούν για τον ήλιο, το φεγγάρι, το αστέρι, τη βροχή, το σύννεφο... και αποδώστε τα με τη μορφή του σχηματικού ποιήματος

3. Τα σχήματα των ποιημάτων

Σχηματοποιήστε στίχους του Οδυσσέα Ελύτη («Τα ρω του έρωτα»), καθώς τους σιγοτραγουδάτε!

- Στο κύμα πάει να κοιμηθεί
δεν έχει τι να φοβηθεί
Μήνας μπαίνει μήνας βγαίνει
γλάρος είναι και πηγαίνει
- Σου τό' πα για τα σύννεφα
σου τό' πα για τα μάτια τα κλαμένα
για τα σημάδια που άφησαν τα χέρια μας
πάνω στα τραπεζάκια τα βρεμένα
Στα φανερά και στα κρυφά
σου τό' πα για τα σύννεφα
- Έβγα έβγα Μαγισσάκι
χτύπα χτύπα το ραβδάκι
Ντο και ρε και μι και φα
μες στα ροζ τα σύννεφα
Χτύπα χτύπα το ραβδάκι
χύνε το νερό στ' αυλάκι
Φα και ρε και μι και ντο
μες στο μπλε το ξάγναντο
- Από την άκρη του καιρού
και πίσω απ' τους χειμώνες
Άκουγα σφύριζε η μπουρού
κι έβγαιναν οι Γοργόνες

**Υπερρεαλιστικά ποιητικά παιχνίδια – Σουρεαλιστικά γυμνάσματα,
Λεκτικά παιχνίδια**

«Γράψτε γρήγορα χωρίς προσχεδιασμένο θέμα, αρκετά γρήγορα, ώστε να μη συγκρατήσετε και να μη βρεθείτε στον πειρασμό να ξαναδιαβάσετε αυτά που έχετε γράψει. Η πρώτη φράση θα έρθει τελείως μόνη...»

Μπρετόν, Α. (1983:33). *Μανιφέστα του σουρεαλισμού*. Αθήνα: Δωδώνη

1. Παιχνίδι με το «**διπλωμένο χαρτί**» (όλοι/ες). Κάθε μέλος της ομάδας γράφει ένα στίχο, διπλώνει το χαρτί, ο επόμενος/η γράφει νέο στίχο μη γνωρίζοντας τον προηγούμενο, διπλώνει το χαρτί κ.ο.κ.

2. Σύνθεση ποιήματος με **κολάζ από τίτλους, υπότιτλους, λογότυπους, διαφημίσεις, φράσεις ... εφημερίδων (ανά δύο)**. Συνδυασμός κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να προκύψουν κείμενα ή ποιήματα με παράλογο ή διασκεδαστικό περιεχόμενο.

3. **Τι, Αν, Όταν**: Παιχνίδι των **ερωταποκρίσεων και των υποθέσεων-προβλέψεων (ανά δύο)**. Ένας/μία εκπαιδευτικός γράφει τις ερωτήσεις ή τις υποθέσεις και ο άλλος/η τις απαντήσεις ή τις αποδόσεις, δίχως να γνωρίζουν τι έχει γράψει ο καθένας ή η καθεμία. Εικονογραφείται το δίστιχο με υπερρεαλιστικά- σουρεαλιστικά στοιχεία ή κολάζ με ετερόκλητα στοιχεία ()
Παραδείγματα δίστιχων:
[Α]: Τι είναι το κόκκινο χρώμα;
[Β]: Ένα χαστούκι από παπαρούνες

[Α]: Αν δεν είχαμε μικρά παιδιά
[Β]: Τα λιβάδια μας θα ήταν ορφανά

[Α]: Όταν τα χρώματα θα έχουν χάσει τη λάμψη τους
[Β]: Το μάτι θα πάει να δει το αυτί

4. Διαλέξτε μια αφηρημένη λέξη (π.χ. σιωπή) και προσεγγίστε αυτή τη λέξη με ένα ζώο, ένα λουλούδι, ένα χρώμα, μια γεύση, μια μυρωδιά, ένα θόρυβο, ένα πρόσωπο κ.λπ. σαν να απαντούσατε στην ερώτηση «Τι είναι η σιωπή;». Ακολουθήστε το σκελετό γραφής του παραδείγματος (**ατομικά**)

Παράδειγμα:

Τι είναι η σιωπή;
Είναι
Είναι
Είναι
και
Σιωπή!

5. Δημιουργία άλλου ποιήματος με αφητηρία λέξη/στίχο του ποιήματος που διαβάσατε (ατομικά)

Παράδειγμα: *θάλασσα, ήλιος, φως* στο ποιητικό έργο του Οδ. Ελύτη

Θάλασσα

Απέραντη κι ανεξερεύνητη

Πλημμυρίζεις με ελπίδα την καρδιά μου

Γαλήνη το αγνάντεμά σου

Ηχώεσσα και πολύφλοισβη!

1. Γράφετε τη λέξη-τίτλο

2. Περιγράφετε τη λέξη-τίτλο

3. Γράφετε τι κάνει η λέξη-τίτλος

4. Γράφετε τι νιώθετε

5. Γράφετε αλλιώς τη λέξη-τίτλο

6. Σύνθεση νέου ποιήματος με επιλογή και τυχαίο συνδυασμό στίχων από ποιήματα του ίδιου ποιητή (ανά δύο)

(π.χ. από την ποιητική συλλογή του Οδ. Ελύτη «Τα ρω του έρωτα» ή από την ποιητική συλλογή του Γ. Ρίτσου «Το πρωινό άστρο»)

7. Συνεικόνες (κολάζ) και στίχοι του Οδυσσέα Ελύτη

Διαβάστε τους στίχους, σιγοτραγουδήστε τους και συνταιριάξτε τους με τα κολάζ του Οδ. Ελύτη.

7.1. Η Παναγιά το πέλαγο
κρατούσε στην ποδιά της
Τη Σίκινο την Αμοργό
και τ' άλλα τα παιδιά της

7.5. Χρόνους και χρόνους κολυμπάω
πού να 'ν' η αγάπη για να πάω
Έφαγε η θάλασσα το βράχο
κι έμεινε το νησί μονάχο

7.2. Από την άκρη του καιρού
και πίσω απ' τους χειμώνες
Άκουγα σφύριζε η μπουρού
κι έβγαιναν οι γοργόνες

7.6. Στο κύμα πάει να κοιμηθεί
δεν έχει τι να φοβηθεί
Μήνας μπαίνει μήνας βγαίνει
γλάρος είναι και πηγαίνει

7.3. Εκεί στην Ύδρα τ' ανοιχτά και των Σπετσών
να σου μπροστά μου ένα δελφινοκόριτσο

- Μωρέ του λέω που 'ν' το μεσοφόρι σου
έτσι γυμνούλι πας να βρεις τ' αγόρι σου;

Από πόλεμο δεν ξέρει
ούτε τι θα πει μαχαίρι
Ο Θεός του 'δωκε φύκια
και χρωματιστά χαλίκια

7.4. Το δρόμο πλάι στη θάλασσα περπάτησα
που 'κανε κάθε μέρα η ποδηλάτισσα

Βρήκα το κουδουνάκι και το σάλι της
τις ρόδες το τιμόνι το πεντάλι της

8. Δημιουργία ακροστιχίδας από μια λέξη του ποιήματος που διαβάσατε (ατομικά).